

จากงูกลายเป็นคน จากคนกลายเป็นงู: ความลักลั่นของความเป็นมนุษย์และความเป็นสัตว์ ในนวนิยายเรื่อง “หาคี”*

อรรรรณ ฤทธิ์ศรีธร**

ปฐม หงษ์สุวรรณ***

ชญญา สังขพันธานนท์****

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เจ้าแม่หาคีและคำแก้จากนวนิยายเรื่อง หาคี บทประพันธ์ของตรี อภิรุณ ในเชิงสัญลักษณ์และบริบทของเนื้อเรื่องจากกรอบแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ มีประเด็นการศึกษาดังนี้ 1) นัยยะของการส่งสู่

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย” ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี) ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: oritjasmin@gmail.com

*** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: h.pathom@gmail.com

**** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ติดต่อได้ที่: phaitoon.thanya@gmail.com

ร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคี 2) เจ้าแม่นาคีกับการปฏิเสธและโหยหาความเป็นสัตว์ 3) นัยยะของคนกลายเป็นงู ผลการศึกษาพบว่า นัยยะของการสร้างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคี เจ้าแม่นาคีสร้างมนุษย์เพื่อถือกำเนิดเป็นชาติภพใหม่ แสดงให้เห็นถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์กับธรรมชาติ การถือกำเนิดดังกล่าวถือเป็นเรื่อง อกติในสังคม ส่งผลให้คำแก้วต้องถูกกำจัดและเป็นที่ยกย่องในสังคม นอกจากนั้น การที่เจ้าแม่นาคีสร้างร่างของคำแก้ว เมื่อมองผ่านทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศยังแสดง ให้เห็นว่า มนุษย์ได้อาศัยจิตวิญญาณของธรรมชาติในการมีชีวิตอยู่ แสดงให้เห็นถึง “ร่าง” ของมนุษย์ที่ตายไปแล้วกลับมามีชีวิตได้ด้วยจิตวิญญาณของธรรมชาติ การ ปฏิเสธและโหยหาความเป็นสัตว์เป็นการมองเจ้าแม่นาคีในฐานะความอูจจาร มี ลักษณะสำคัญคือ เป็นความอูจจารที่เป็นตัวตนของตนเอง กล่าวคือโหยหาแต่ก็ ต้องการกำจัดออก ส่วนในประเด็นนัยยะของคนกลายเป็นงู พบว่าเจ้าแม่นาคีอาจเป็น ตัวแทนความไม่เสถียรของมนุษย์ ประเด็นนี้ยังแสดงให้เห็นและเน้นย้ำว่าร่างของ มนุษย์ไม่ได้มีความยิ่งใหญ่ โดยสรุปแล้วบทความเรื่องนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึง ความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติและ ความต่ำต้อยของเผ่าพันธุ์มนุษย์ผ่านตัวละคร “คำแก้ว” และ “เจ้าแม่นาคี”

คำสำคัญ: มนุษย์; สัตว์; งู; ความลึกลับ

From “Snake” to “Human”, from “Human” to “Snake”: Ambiguity of Humanity and Animality in the Novel *Na-kee*^{*}

Orawan Rithisrithorn^{**}

Pathom Hongsuwan^{***}

Thanya Sangkhaphanthanon^{****}

Abstract

This article is an attempt to analyze the characters Chao-mae-Na-Kee and Khum-Kaew in the novel *Na-kee* by Tri Apirum. The key theoretical approach of this article is based on ecocriticism. This article has three main concerns: 1) the meaning of Chao-mae-Na-Kee's taking possession of a

^{*} This paper is a part of the author's Ph.D. thesis on titled “Representation and Construction of Nature in Thai Fantasy Novels”, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University.

^{**} Ph.D. Candidate, Thai Program (Literature), Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, e-mail: orit.jasmin@gmail.com

^{***} Associate Professor, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, e-mail: h.pathom@gmail.com

^{****} Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Humanities, Naresuan University, e-mail: phaitoon.thanya@gmail.com

human being, 2) Chao-mae-Na-Kee's denial of and desire for animality. 3) the meaning of a human being's transforming into a snake. With regard to the first point, it was found that Chao-mae-Na-Kee's taking possession of the human Khum-Kaew in order to be born into a new incarnation represents the unity between humanity and nature. This rebirth is regarded as an abnormality by society, and so Khum-Kaew must be excluded and is despised by society. Moreover, Chao-mae-Na-Kee's rebirth as Khum Kaew from the perspective of ecocriticism is seen as a sign of humanity's dependence on the spirit of nature. This shows the body of a human being who has died is able to return to life through the spirit of nature. Chao-mae-Na-Kee's denial of and craving for animality reveals Chao-mae-Na-Kee as abject. The important feature of this is that this abjection is her identity: she longs for animality but at the same time wants to eradicate it. Chao-mae-Na-Kee perhaps represents the instability of human beings, a point which demonstrates and underscores that the human body has no significance at all. In sum, this novel shows the might of nature and weakness of human beings through the characters: "Khum-Keaw" and "Chao-mae-Na-Kee".

Keywords: human; animal; snake; overlapping

1. บทนำ

นาคเป็นสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏในตำนาน รูปร่างแตกต่างกันไปตามแต่ละสำนวน บ้างเล่าว่านาคเป็นปลานขนาดใหญ่ บ้างก็เล่าว่านาคเป็นงูใหญ่ชนิดหนึ่ง ส. ปลายน้อย (2552, น. 201-202) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างงูกับนาคไว้ว่า ในวรรณกรรมของโลก งูเป็นสัตว์ที่ถูกกล่าวถึงในตำนาน โดยยกตัวอย่างตำนานกำเนิดมนุษย์ว่า งูลงให้อีวามากินผลไม้ในสวนอีเดน ส่วนชาวอียิปต์โบราณเชื่อว่า โลกคือไข่ของงูใหญ่ ตำนานของเฮโรโดตัสได้เล่าถึงงูว่า มีงูศักดิ์สิทธิ์มีเขาสองข้าง ไม่ทำอันตรายมนุษย์ เมื่อตายจะถูกนำไปฝังในเทวาลัยแห่งซุส เพราะถือว่าเป็นงูศักดิ์สิทธิ์ของเทพซุส นอกจากนั้นในคติไทยยังเชื่อว่า งูเป็นบริวารของพญานาค

ตัวละครนาค ถูกนำมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมประชานิยมหลายเรื่องดังในการศึกษาเรื่อง *ลักษณะเด่นของนวนิยายไทยที่มีตัวละครเป็นครุฑและนาค* ของ อวยพร แสงคำ (2557) ผู้วิจัยคัดเลือกนวนิยาย 11 เรื่อง ที่มีตัวละครเด่นเป็นครุฑและนาค ตั้งแต่ พ.ศ.2529-2555 ได้แก่ *มณีสวาท* (2529) *ภาษานาค* (2548) *ปักชานาค* (2549) *มนตรานาคครุฑ* (2550) *ดวงหทัยครุฑราชมันต์* (2553) *อริตววรรณครุฑนาค* (2554) *เคลสินาคดวงใจพญานาค* (2555) *นาคสวาท* (2555) *ร้อยรักปักชานาค* (2555) *เมฆลานาค* (2555) และ *สัญญารักให้ก้องฟ้า* (2555) ผลการศึกษาพบว่า การนำเสนอภาพของนาคในบริบทวรรณกรรมประชานิยม ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ให้นาคกลับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์ เช่น “พงศ์พญา” ในนวนิยายเรื่อง *ภาษานาค* มีรูปลักษณะภายนอกที่สง่างาม เช่น “อรุณเทวี” จากนวนิยายเรื่อง *มณีนาคสวาท* ด้านลักษณะนิสัยพบว่าบ้างก็มีนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น บ้างก็มีจิตใจเมตตา ตามแต่โครงเรื่อง ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปโครงเรื่องไว้ดังนี้ โครงเรื่องแบบการข้ามภพชาติมาแก้แค้นศัตรูรัก โครงเรื่องแบบการข้ามภพชาติมาติดตามคู่รัก โครงเรื่องแบบการประนีประนอมความขัดแย้ง และโครงเรื่องแบบการแย่งชิงของวิเศษ โดยผู้วิจัยเสนอว่าสิ่งที่สำคัญในโครงเรื่องคือ “ความขัดแย้ง” ซึ่งผู้ประพันธ์นำตำนาน “ครุฑพญานาค” มาผสมผสานกับความเชื่อวัฒนธรรมประชานิยม ประเด็นที่น่าสนใจคือผู้วิจัยได้วิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายกลุ่มดังกล่าว พบว่ามี 3 แนวคิดได้แก่ แนวคิดเรื่องกรรมและผลกรรม แนวคิดเรื่องการยึดติดและการปล่อยวาง และแนวคิดเรื่องความรักและการให้อภัย

นวนิยายไทยที่น่าสนใจและผู้วิจารณ์มาใช้เป็นตัวบทเพื่อศึกษาในครั้งนี้คือ นวนิยายเรื่อง นาคี บทประพันธ์ของ “ตรี อภิรัฐ” นวนิยายเรื่อง นาคี จัดเป็นนวนิยายจินตนิมิต พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย (2545, น. 177) ให้ความหมายของจินตนิมิตว่า ตรงกับภาษาอังกฤษว่า fantasy มีรายละเอียดดังนี้

การใช้โลกที่ไม่มีอยู่จริงหรือโลกที่ไม่จริง เช่นแดนสวรรค์เป็นฉากในงานเขียน หรือการใช้ตัวละครที่เหลือเชื่อและไม่จริงในเรื่อง เช่นใน The Blue Bird ของเคาน์มอร์ริซ เมเตอร์ลิงก์ หรือการใช้หลักทางวิทยาศาสตร์ที่ยังไม่มีใครค้นพบหรือที่ตรงข้ามกับประสบการณ์ปัจจุบัน เช่นในบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ หรือบันเทิงคดีแนวยูโทเปีย

ในบริบทของวงวิชาการไทย นักวรรณคดีบางคนเรียกนวนิยายเหล่านี้ว่า “จินตนิยาย” หรือ “นวนิยายมหัศจรรย์” หรือ “นวนิยายเหนือธรรมชาติ” ซึ่งแม้จะมีคำเรียกแตกต่างกันแต่การนิยามเกี่ยวกับนวนิยายประเภทดังกล่าวมีจุดรวมที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับภูตผี ความลึกลับ การเดินทางข้ามเวลา หรือการใช้ฉากเหนือจริงที่ไม่ใช่โลกปัจจุบัน

นาคี เป็นเรื่องราวของเจ้าแม่นาคีที่ต้องคำสาปให้เกิดเป็นงูและมนุษย์สลับกันตามแต่เวรกรรม เปิดเรื่องขึ้นมาด้วย เคน สามีของคำปองออกล่างเผือกเพื่อขายให้ชาวต่างชาติ แต่พลาดท่าถูกงูกัดถึงแก่ความตาย วิญญาณเข้าสู่ร่างทารกน้อยบุตรของคำปองอย่างไม่มีใครรู้ว่า แท้จริงแล้วงูเผือกนี้คือเจ้าแม่นาคีหรือนางพญาแห่งงูทั้งปวง เมื่อคำแก้วเป็นเด็ก เธอมีลักษณะต่างจากเด็กอื่นคือชอบอยู่ตามลำพัง ชอบเดินเล่นในป่า และงูในป่าก็ไม่ทำร้ายเธอแม้แต่น้อย ต่อมาอีกยี่สิบปี คณะนักศึกษาโบราณคดีก็ได้เดินทางมาขุดค้นวัดอุโบสถที่บ้านดอนไม้ป่า ทศพล หนึ่งในนักศึกษาได้ค้นพบรูปปั้นหญิงประหลาดครึ่งคนครึ่งงู เขาหลงรักรูปปั้นนั้นตั้งแต่วัยเยาว์ การพบรูปปั้นของทศพลเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการปรากฏตัวของคำแก้ว เด็กสาวหน้าตางดงาม ทศพลหลงรักเธอเช่นเดียวกับคำแก้ว ในอดีต คำแก้วเป็นเจ้าแม่นาคีแต่ลึกลับสมสู่กับมนุษย์คือ แสนเมือง ซึ่งคือทศพลกลับชาติมาเกิด การเสพสมกับมนุษย์ถือเป็นความผิดร้ายแรง เจ้าแม่นาคีจึงถูกลงโทษให้เป็นงูเผือก เมื่อเวลาผ่าน

ไป เจ้าเมืองได้จับงูเผือกกินเป็นอาหาร แต่นางก้านัลคำปองกลับมีจิตใจสงสารงูเผือก และตั้งใจว่าจะไม่กินเป็นอันขาด เจ้าแม่นาคีซาบซึ่งในน้ำใจของนางก้านัลจึงบอกให้นางก้านัลรีบหนีจากเมือง จากนั้นนางจึงบันดาลให้เกิดดินถล่มเมืองผู้คนล้มตายทั้งหมด พญาด่านเห็นว่าเจ้าแม่นาคีทำบาปหนาจึงสาปเจ้าแม่นาคีให้กลายเป็นหิน ครั้งหนึ่งเป็นมนุษย์แสดงถึงความดีงาม อีกครั้งหนึ่งเป็นงูแสดงถึงความชั่วร้าย จากนั้นให้วิญญาณของเจ้าแม่นาคีเกิดเป็นงูบ้างคนบ้างตามแต่เวรกรรม จนกว่าจะหมดเวร เมื่อคำแก้แค้นระลึกชาติได้ก็ตระหนักว่าหลายคนที่อยู่รอบตัวเธอต่างเป็นศัตรู เธอทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจ้าเมือง หรือผู้คนที่จับงูเผือกมากเกินไป แรงแค้นจากอดีตทำให้จิตใจของคำแก้วไม่บริสุทธิ์ ร่างกายของเธอจึงเริ่มเปลี่ยนเป็นงู แม่หลวงพ่อก็เตือนแล้ว แต่เธอไม่ยอมละความพยายามแต่ต้องกลายเป็นงูไปตลอดชีวิต สร้างความเสียใจให้กับทศพลยิ่งนัก ด้วยความรักที่มีต่อคำแก้วเขาจึงบวชให้เธอเพื่อเป็นบุญกุศล เพื่อชาติต่อไปจะได้อยู่กันร่วมกันฉันมนุษย์ นวนิยายเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเข้าสิงร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคีและการกลายร่างเป็นงูตามสภาพเดิม ประเด็นนี้มีข้อสังเกตคือ เป็นการนำเสนอการถลกกลับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เมื่อทำความเข้าใจถึงเรื่องเล่ายุคโบราณ การกลายร่างเป็นอนูภาคที่ปรากฏในวรรณกรรมมานานแล้ว นาสเซอร์ (Nasser, 2016, p. 1) กล่าวว่าในบทความเรื่อง *"Shape-shifting as a quest for liberation, empowerment and justice: metamorphosis and therianthropy in Rawi Hage's novels"* ว่า การกลายร่างเป็นอนูภาคพื้นฐานและลักษณะเฉพาะในนวนิยายที่เน้นความเหนือจริง เป็นจุดเริ่มต้นของความน่ากลัวและความแปลกประหลาด เป็นการทำลายพรมแดนของตัวเอง-ผู้อื่น/ ความจริง-ความไม่จริง/ ความปกติ-ไม่ปกติ/ จิตใจ-ร่างกาย/ ความเป็น-ความตาย ในนวนิยายจินตนิมิต (fantasy) การกลายร่างให้ความหมายถึงความอดกลั้น ความปรารถนา และการยับยั้งสัญชาตญาณความเป็นสัตว์ที่ต้องการชดเชย เป็นการระบายออกของอารมณ์ที่ไม่ได้รับอนุญาต การสร้างตัวตนที่สอง (a second self) หรือการกลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้ง (relife) ได้ตอบแทนความปรารถนาที่ถูกกดทับไว้ผ่านการทำให้มีความเหนือมนุษย์ (superhuman)

ในทำนองเดียวกัน ลองเรง (Lonngren, 2015, p. 3) กล่าวถึงการกลายร่างเป็นสัตว์ในหนังสือเรื่อง *Follwing Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern-European Literature* ไว้ว่า “การกลายร่างเป็นพื้นฐานให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เป็นความคิดที่โดดเด่นเกี่ยวกับการรวมเข้าของสองสายพันธุ์ นอกจากนั้นยังเป็นมุมมองแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางในด้านที่มีการนำเสนอความน่ากลัวและน่าสมเพชที่มนุษย์คนหนึ่งจะกลายเป็นสัตว์ การกลายร่างเป็นสัตว์ยังแสดงถึงการกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการความน่าขยหน้าและน่าสลดใจ”

การกลายร่างในนวนิยายเรื่อง *นาคี* มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่การกลายร่างจากมนุษย์เป็นสัตว์ ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นสัตว์กับความเป็นมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในวงวรรณกรรมมีแนวคิดที่นำมาวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวคือ แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) ซึ่งถูกใช้ครั้งแรกโดยวิลเลียม เรอเคิร์ต (William Rueckert) ในปี 1978 ในบทความชื่อ “*Literature and Ecology: An Experment in Ecocriticism*” แนวคิดนี้มุ่งศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรม โดยวิเคราะห์ถึงการนำเสนอภาพธรรมชาติและ ความหมายของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท

กล็อตเฟลต์และฟรอมน์ (Glottfelty & Fromn, 1996, pp. xviii-xix) อธิบายแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติ และมีการนำแนวคิดเกี่ยวกับสตรีนิยมเข้ามาอธิบายร่วมด้วยเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการนำเสนอธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีประเด็นเกี่ยวแนวคิดมาร์กซิสต์ในการวิพากษ์เกี่ยวกับเรื่องชนชั้นทางสังคม การวิจารณ์เชิงนิเวศมองโลกเป็นศูนย์กลางในการศึกษาตัวบทวรรณกรรม การวิจารณ์เชิงนิเวศอาจมีคำถามนำไปสู่การวิเคราะห์ธรรมชาติในวรรณกรรม เช่น ธรรมชาติได้รับการนำเสนออย่างไร จากธรรมชาติมีบทบาทต่อเนื้อเรื่องอย่างไร ค่านิยมในวรรณกรรมสอดคล้องกับภูมิปัญญาการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือไม่ งานเขียนแนวอนุรักษ์ธรรมชาติของชายและหญิงมีการนำเสนอที่แตกต่างกันหรือไม่ ผลกระทบเกี่ยวกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้แทรกซึมเข้าไปในเนื้อหาของวรรณกรรมประชาานิยมและวัฒนธรรมประชาานิยมอย่างไร ทำอย่างไร

วิทยาศาสตร์จึงจะเปิดตัวเองเข้าสู่การวิเคราะห์วรรณกรรม อะไรคือจุดร่วมที่พอจะเป็นไปได้ระหว่างวรรณคดีศึกษากับวาทกรรมสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญา ประวัติศาสตร์ จริยศาสตร์ และจิตวิทยา

ดังนั้นจะเห็นว่าลักษณะที่น่าสนใจของแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศคือ ความเป็นสหวิทยาการ นั่นหมายถึงการสามารถนำแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ร่วมกันได้และทำให้การพิจารณาวรรณกรรมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความน่าสนใจมากขึ้น ดังที่ รอย (Roy, 2014, p. 93) กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศมีวิธีการศึกษาที่คล้ายกับวัฒนธรรมศึกษา เช่น หลังอาณานิคม มาร์กซิสม์ เควียร์ หรือสตรีนิยม เพียงแตกต่างกันในมุมมอง เช่น สตรีนิยมพยายามจะสืบสาวการจัดประเภทของเพศและเพศวิถีที่นำเสนอในวรรณกรรมและมีความคิดที่ผันแปรตามกาลเวลาอย่างไรและมีอิทธิพลต่อปัจจุบันอย่างไร การวิจารณ์เชิงนิเวศก็คล้ายคลึงกันในการทำความเข้าใจธรรมชาติว่ามีการนำเสนอในวรรณกรรมอย่างไรและความคิดที่มีต่อธรรมชาติมีความสัมพันธ์ต่อมนุษย์อย่างไร พัฒนาการนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมทั้งการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ นอกจากนั้น รอยยังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศไม่ได้จำกัดอยู่ที่งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ในตัวบทที่หลากหลาย

งานวิจัยที่นำแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศไปใช้ในวรรณกรรมประเภทอื่น นอกจากงานเขียนแนวธรรมชาติคือ การศึกษาวรรณกรรมจินตนิมิต โดยมุ่งพิจารณาธรรมชาติในวรรณกรรม ความเห็นจริงลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมจินตนิมิตมีมากมาย สิ่งที่น่าสนใจคือ “ธรรมชาติ” ในนวนิยายจินตนิมิตเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างมีนัยยะสำคัญ เพื่อนำไปสู่การสร้างความหมายให้กับธรรมชาติในแบบต่างๆ ซึ่งแซกนอฟฟ์ (Sacknoff, 2014, p. 15) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายจินตนิมิตกับธรรมชาติไว้ว่า วรรณกรรมเป็นสื่อของสัญญาณทางธรรมชาติ หรือสัญญาณเชิงนิเวศ ดังนั้นในการศึกษาจะเน้นหนักไปที่การสร้างและการนำเสนอภาพแทนของสัญญาณทางธรรมชาติในฐานะที่เป็นอิสระ และจากวรรณกรรมประเภทต่างๆ วรรณกรรมแนวจินตนิมิตมีความชัดเจนที่สุด เพราะนวนิยายจินตนิมิตแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของ

การให้ความหมายของธรรมชาติในฐานะที่มีความเท่าเทียมกับมนุษย์ สอดคล้องกับ บูเอลล์ (Buell, 1995, p. 36) กล่าวว่า หรืออุดมการณ์ต่างๆ ที่นำเสนอในโลกสีเขียว นั้นไม่มีอะไรไปกว่าการนำเสนอผ่านวรรณกรรมจินตนิมิตหรืออุปมาพิศม์

ประเด็นการศึกษาในบทความเรื่องนี้ยังได้นำแนวคิดเรื่องสัตวศึกษา (Animal Studies) มาวิเคราะห์ประกอบ บูเอลล์และคณะ (2011, pp. 430-432) กล่าวไว้ในบทความ *"Literature and Environment"* ในหัวข้อ *"Imagining nonhuman: ecocriticism and animal studies"* ว่า สัตว์ได้รับการนำเสนอในเชิงการอุปมาหรือการเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตายตัวในรูปแบบต่างๆ สัตว์มีวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงกับมนุษย์ มากกว่าสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่นๆ ในธรรมชาติ แต่บ่อยครั้งมันกลับถูกนำเสนอให้เห็นถึงเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ นอกจากนั้นสัตว์ยังถูกนำเสนอให้เผชิญหน้ากับมนุษย์ในฐานะรูปร่างที่ตรงข้ามกับมนุษย์ ซึ่งในบางครั้งอาจเป็นรูปร่างที่ทำอันตรายกับมนุษย์ ฉะนั้นเราจึงสามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้จากการนำภาพลักษณ์ของสองสิ่งนี้มาวางเทียบกัน สิ่งที่นำเสนอใจของแนวคิดนี้คือ การมองว่าสัตว์ทำให้เกิดภาพของการซ้อนทับกันในความเป็นมนุษย์กับสัตว์ กล่าวคือแนวคิดสัตวศึกษาเชื่อว่าจิตใต้สำนึกของมนุษย์นั้นมียอดประกอบของความ เป็นสัตว์อาศัยอยู่ในตัว การศึกษาภาพแทนของสัตว์ทำให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และการกดขี่สัตว์ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในบางครั้ง การนำเสนอภาพของสัตว์ไม่ได้เป็นเพียงการบิดเบือนขององค์ความคิดเรื่องธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังในการอธิบายเกี่ยวกับอาณาจักรของสิ่งที่ไม่ใช่ มนุษย์อย่างน่าสนใจอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านตัวบทวรรณกรรม โดยมีการนำแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ร่วมกัน ดังเช่นแนวคิดเรื่องสัตวศึกษาที่กล่าวไปข้างต้น ทั้งนี้เพื่อให้เห็นชัดเจนถึงมุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ นอกจากนั้นแนวคิดดังกล่าวยังสามารถนำมาใช้ศึกษางานเขียนประเภทอื่นๆ ที่นอกเหนือจากงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ (Green Writing) บทความเรื่องนี้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ นโยบายของการสังสร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคี เจ้าแม่นาคี

กับการปฏิเสธและโยยหาความเป็นสัตว์ และนิสัยของคนกลายเป็นงู ผลการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

2. งูกลายเป็นคน: นิสัยของการสิงสู่ร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคี

อนุภาคการสิงสู่ร่าง นอกจากจะปรากฏในวรรณคดีแล้วยังสืบต่อมา วรรณกรรมปัจจุบันแนวจินตนิมิต ดังในบทความเรื่อง “ร่างทรง: การใช้ตำนานล้านนา ในฐานะอาวุธแห่งอัตถิไพบูลย์ในนวนิยายสร้อยสุคันธา ของ มาลา คำจันทร์” โดย วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล (2555, น. 114) ผู้เขียนบทความได้ตีความการเข้าสิงร่างของเจ้าแม่ว่าเป็นการต่อสู้ต่อรองทางอำนาจระหว่างเพศชายกับเพศหญิง โดยที่ร่างของฝ่ายคำสามารถมีอำนาจเหนือชายผ่านร่างทรงของเจ้าแม่เท่านั้น ดังนั้น การสิงสู่ร่างจึงเป็นการท้าทายอำนาจบางประการที่ถูกกดทับในสังคม ผู้เขียนบทความได้ทิ้งท้ายอย่างน่าสนใจว่า กระบวนการเข้าสิงร่างของเจ้าแม่สู่ฝ่ายคำนั้นยังสามารถมองได้ว่าเป็นกลวิธีในการจัดการกับอำนาจของเพศชายให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ หรือเป็นการต่อสู้และสลายอำนาจของปิตาธิปไตยนั่นเอง

เมื่อกลับมามองนวนิยายเรื่อง นาคี การสิงสู่ร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาคีเป็นการท้าทายอำนาจวิทยาศาสตร์ในด้านของการกำเนิดผิวดมชาติและยังเป็นการท้าทายความเป็นใหญ่ของมนุษย์ โดยสามารถมองได้ 3 ประเด็นได้แก่ การสิงสู่ในฐานะธรรมชาติเป็นใหญ่ การสิงสู่ในฐานะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการสิงสู่ในฐานะการต่อสู้ต่อรองทางอำนาจระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์

ประเด็นแรก การสิงสู่ในฐานะธรรมชาติเป็นใหญ่ ในนวนิยายเรื่อง นาคี เปิดเรื่องด้วยการเล่าถึงเผือกของนายเคน ชาวบ้านที่ต้องการเอางูไปขายให้ต่างชาติ แม่คำปองและนายกองจะห้ามปรามว่างูที่จับได้คือ เจ้าแม่นาคี งูยักษ์ที่เชื่อว่าเป็นพญานาค เขาจับงูใส่ถุงส่งให้วิลสัน ทนไฉนงูเผือกที่เขาเพิ่งจับได้กลับสำแดงฤทธิ์เดช บันดาลฟ้าฝนพายุให้บังเกิด แม่แม่เบี่ยงอย่างน่ากลัวพร้อมทั้งฉกวิลสันด้วยความโกรธแค้นคำปอง เมียนายเคนที่กำลังท้องแก่ตกใจหมดสติจนคลอลอดทารกออกมาก่อนกำหนด

และปรากฏว่า ทารกตัวเขียวนอนนิ่ง เสียชีวิตแล้ว ทันใดนั้น เจ้าแม่นาคีก็เลื้อยเข้าใกล้ทารกและหายวับเข้าไปในร่างนั้น ทันใดนั้นเอง ทารกที่สิ้นชีพแล้ว กลับมีชีวิตขึ้นอีกครั้งพร้อมทั้งสภาพแวดล้อมที่ปกติ ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

ทารกแรกคลอดเป็นหญิง นอนแน่นิ่ง ตัวเขียวสิ้นชีวิตแล้ว
เจ้าแม่นาคีเพ่งมองอดใจหนึ่งก็เลื้อยเชื่องช้าตรงไปยังทารก จาก
สภาพชัดเจนกลายเป็นงูขาววางเลื้อนเหมือนงาในกระจกมัว ครั้น
แล้ว งูใหญ่ก็เลื้อยแทรกเลื้อนหายเข้าตัวเด็กแรกเกิด ทันใดนั้น
ทารกน้อยเคลื่อนไหวกระดิกมือกระดิกเท้า และร้องอูแว้วๆ ช่วง
วินาทีติดต่อกัน งาสุริยคราสเคลื่อนผ่าน ดวงอาทิตย์ทอแสง
เช่นเดิม ท้องฟ้าอากาศคลายความวิปริต แต่ซากของความพินาศ
สยดสยองยังกระจายทั่วหมู่บ้าน (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 13)

การกำเนิดของคำแก้ว หากมองตามหลักวิทยาศาสตร์ถือเป็นกำเนิดที่ผิดธรรมชาติ เป็นการละเมิดกรอบการกำเนิดของมนุษย์ และหากใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศพิจารณา ประเด็นนี้อาจมองได้ว่า “คำแก้ว” เป็นตัวแทนของมนุษย์ที่เกิดและมาจากธรรมชาติ จิตวิญญาณของคำแก้วได้ตายไปแล้ว แต่กลับมีชีวิตอีกครั้งด้วยวิญญาณของเจ้าแม่นาคีที่เข้ามาสิง หากเจ้าแม่นาคีเป็นตัวแทนธรรมชาติ และร่างคำแก้วเป็นตัวแทนมนุษย์ อาจมองได้ว่าคำแก้วอาศัยจิตวิญญาณของเจ้าแม่นาคีในการดำรงชีวิต นั่นหมายถึงคำแก้วเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตได้ด้วยจิตวิญญาณของธรรมชาติ เป็นการรวมเข้าของธรรมชาติและมนุษย์ ดังที่ เดวิด คินส์ลีย์ (2551, น. 197) กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแสดงให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์เชื่อมสัมพันธ์กับชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ การกลับชาติมาเกิดข้ามเผ่าพันธุ์ให้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวกับของสรรพชีวิตทุกรูปแบบ และมองอีกด้านหนึ่ง ร่างของคำแก้วถูกเจ้าแม่นาคีสิงเมื่อเป็นทารกและสิ้นลมหายใจแล้ว สภาวะในตอนนั้น งู/ เจ้าแม่นาคี/ ธรรมชาติ จึงเป็นฝ่ายเลือกสิงร่างคำแก้ว ดังนั้นจึงอาจตีความได้ว่า ธรรมชาติต่างหากที่เป็นผู้เลือกให้มนุษย์มีชีวิตขึ้นมาใหม่ได้ ธรรมชาติจึงมีอำนาจที่จะคืนชีวิตให้มนุษย์อีกครั้ง ดังนั้นการคืนชีวิตให้คำแก้วจึงมีเงื่อนไข

ประเด็นที่สอง ด้านประเด็นเรื่องการสร้างเป็นตัวแทนของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอาจมองได้ว่า เมื่อคำแก้วเติบโตใหญ่ ความเป็นสัตว์ที่สร้างมาแต่กำเนิดทำให้เธอมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนมนุษย์ปกติ ความเป็นงูในตัวเธอทำให้ “บางครั้งชอบเดินเที่ยวในป่าคนเดียว หรือไม่กี่แอบนั่งครุ่นคิดคนเดียว” (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 13) และความเป็นเจ้าแม่นาคีจึงมีผู้เห็นฝันซึ่งเป็นบริวารเลื้อยตามคำแก้ว คำแก้วไม่กลัวงู และงูก็ไม่ทำอะไรคำแก้ว กลับมีที่นอนอบอุ่น นอกจากนั้นคำแก้วยังกินเหมือนงู “ฉันเห็นงูฉกตักแต่น จ้าอย่างมัน” (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 22) ประเด็นนี้เมื่อมองตามแนวคิดเชิงนิเวศทำให้พิจารณาได้ว่า เป็นคุณสมบัติของมนุษย์ที่มีความใกล้ชิดธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาในประเด็นที่ว่า คำแก้วเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติซึ่งจำเป็นต้องถูกกำจัดออกจากสังคมอาจมองได้ว่า มนุษย์มองว่าความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติคือความเป็นอื่น บางครั้งคำแก้วกอาจกลายร่างเป็นงูเผือกในตอนหลับโดยที่ไม่รู้ตัว ซึ่งตามตำนานพญานาคได้กล่าวไว้ว่า พญานาคสามารถแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ ในขณะที่หลับหากไม่ได้สติร่างก็จะเป็นพญานาค (ส. พลายน้อย, 2552, น. 210) แต่หากมองเจ้าแม่นาคีเป็นตัวแทนของสัตว์การหลับของคำแก้วเป็นการที่สติสัมปชัญญะไม่อยู่กับตัว ความเป็นสัตว์จึงเผยออกมา ดังนั้น คำแก้วจึงเป็นตัวแทนแสดงให้เห็นความลึกซึ้งของมนุษย์และสัตว์ที่ไม่คงที่และไม่เสถียร

ประเด็นที่สาม การสร้างมนุษย์ยังมีประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง เมื่อพิจารณาตามเนื้อเรื่อง การที่เจ้าแม่นาคีอาศัยอยู่ในร่างของคำแก้ว แสดงให้เห็นการต่อสู้ต่อรองทางอำนาจระหว่างแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ด้านหนึ่ง การถือกำเนิดใหม่ในร่างคน ตามเนื้อเรื่องโยงถึงความดั่งาม/ความมีบุญ ที่ได้ถือกำเนิดในร่างมนุษย์ ดังที่พระสงฆ์ได้กล่าวกับเจ้าแม่นาคีว่าการเกิดเป็นสัตว์คือบาป “เจ้าเกิดเป็นสัตว์ก็นับว่ามีเวรมีกรรมมากมายแล้ว” (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 363) ดังนั้นนวนิยายพยายามนำเสนอให้เห็นถึงความมีบุญบารมีที่เจ้าแม่นาคีได้เกิดเป็นมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้เคลือบแฝงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ

ผ่านเจ้าแม่นาจี ที่ได้อาศัยร่างมนุษย์ในการดำเนินชีวิต ควบคุม/ บงการร่างของมนุษย์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การสิงร่างมนุษย์ของเจ้าแม่นาจีเป็นการสลายพรมแดนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งประเด็นนี้ พิเชฐ สายพันธ์ (2539, น. 193) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ “นาคาคติ” อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย ว่า นาคเป็นผู้เชื่อมโยงความตรงกันข้าม เป็นข้อคิดที่น่าสนใจอย่างยิ่ง หากมองในเชิงสัญลักษณ์ ในหนังสือ *A Dictionary of symbol* ได้อธิบายไว้ สรุปได้ว่า งูในวัฒนธรรมสากลเป็นตัวแทนของพลังอำนาจที่เหนือกว่า แสดงถึงความปรารถนา และยังเป็นตัวแทนของการล่องลอยในตำนานของออตม์กับอีฟ นอกจากนี้งูยังเชื่อมโยงกับทะเล งูเป็นสัญลักษณ์ของการก่อกำเนิดชีวิตและความเป็นอมตะ เมื่อมองตามลักษณะทางกายภาพของงูเวลาเลื้อย ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับคลื่น งูจึงเป็นตัวแทนของคลื่นความคิดหรือสติปัญญาได้อีกด้วย (Cirlot, 1971, pp. 285-286) เมื่อกลับมาพิจารณาในบริบทของวัฒนธรรมไทย งู/ นาคกลับมีอีกความหมายหนึ่ง ดังที่อดิน ธิพัฒน์ (Rabibhadana, 1992, p. 11) ได้เสนอว่า นาคเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเปลี่ยนผ่านระหว่างโครงสร้างคู่ต่าง ๆ ในสังคม ในกรณีนี้ที่เจ้าแม่นาจีซึ่งเป็นธรรมชาติเข้ามาสิงสู่ร่างมนุษย์ เป็นการเชื่อมโยงมนุษย์กับสัตว์เข้าด้วยกันและสลายคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งในหัวข้อถัดไปจะกล่าวอย่างละเอียด

3. เจ้าแม่นาจีกับการปฏิเสธและโหยหาความเป็นสัตว์

การปฏิเสธและการโหยหาบางสิ่งบางอย่างในเวลาเดียวกันเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาตัวละคร “เจ้าแม่นาจี” แนวคิดสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิเสธกับการโหยหาคือ ความอูจจาร (Abject) แนวคิดดังกล่าวใช้อธิบายความรู้สึกรังเกียจ/ โหยหา/ ปรารถนา อย่างมีความย้อนแย้งกัน คริสเตวา (Kristeva, 1982, p. 1, 4) อธิบายไว้ในหนังสือ *Powers of Horror* ไว้ว่า สิ่งที่ปรากฏรางๆ ภายในความอูจจารคือ ความรุนแรง ความรังเกียจในสิ่งที่มีอยู่ การต่อต้านสิ่งที่คุกคามซึ่ง

ไหลออกจากภายใน หรือบางสิ่งภายนอกไหลเข้ามาสู่ภายใน ทั้งหมดนี้อยู่นอกเหนือความเป็นไปได้ ความอดทนได้และการคิดได้ อย่างไรก็ตามความอูจจารก็ไม่ใช้ทั้งตัวตนและวัตถุ ความอูจจารอุดมไปด้วยความรู้สึที่ทั้งอับอาย แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดความภาคภูมิใจที่มีสิ่งแปลกปลอมอยู่ในตัวตน จึงทำให้เกิดความลุ่มหลงปรารถนา ความอูจจารยั่วยวนตัวเรา อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเจ็บป่วย นอกจากนั้นความอูจจารยังทำลายพรหมแดน ตำแหน่งแห่งที่ และกฎเกณฑ์ต่างๆ มันมีความคลุมเครือ การหลอมรวมกันจากหลายๆ อย่าง

บทความเรื่อง *อ่านไฟต์คลับ ในฐานะนวนิยายแห่งความอูจจาร* โดยเมธาวี โหละสุต (2555, น. 1-45) ศึกษาความสัมพันธ์ของความอูจจาร ตัวตน ร่างกายของมนุษย์ ในนวนิยายเรื่องไฟต์คลับ บทความเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้ท้าทายสถานะร่างกายมนุษย์ในระบบทุนนิยมผ่านการทำร้ายร่างกายตนเอง นวนิยายเรื่องนี้ได้สร้างตัวละครที่มีสองบุคลิก โดยถือว่าบุคลิกที่สองคือความอูจจาร ผู้เขียนบทความวิเคราะห์ว่า บุคลิกที่หนึ่งของตัวละครได้กลืนกับบุคลิกที่สองจนกลายเป็นว่า บุคลิกที่สองได้กัดกินบุคลิกที่หนึ่งให้สูญสลายไป บุคลิกที่สองไม่ยอมรับบุคลิกที่หนึ่งและพยายามคุกคามอยู่ภายใน บุคลิกที่หนึ่งพยายามฆ่าตัวตายเพื่อกำจัดบุคลิกที่สอง หรือกล่าวได้ว่าเป็นก้ำกัจัดของเสียในร่างกายแต่ไม่สำเร็จ ในตอนท้ายผู้เขียนบทความสรุปว่า ร่างกายของตัวละครที่มีสองบุคลิกมีความคลุมเครือ/ ย้อนแย้ง มีการทำลายเส้นแบ่งระหว่างภายนอกกับภายใน

จากข้อสรุปของแนวคิดเรื่องความอูจจารและบทความดังกล่าว สามารถนำมาพิจารณาเจ้าแม่นาคีในฐานะความอูจจารได้ การที่มนุษย์มีวิญญาณของสัตว์เขาสีงร่างและเกิดการต่อสู้ต่อรองความเป็นมนุษย์และสัตว์ เมื่อพิจารณาตัวบทพบว่า ตัวของคำแก้วเกิดการปฏิเสธตัวตนงูของเจ้าแม่นาคีและโยยหาความเป็นเจ้าแม่นาคีกลับคืนมาในเวลาเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่า ตัวของคำแก้วคือบุคลิกที่หนึ่งและเจ้าแม่นาคีคือบุคลิกที่สองที่เข้ามาสีงสร้างคำแก้ว คำแก้วพยายามที่จะขจัดความเป็นนาคในตัวออกไป ขณะที่คำแก้วรู้ตัวและพยายามกำจัดความเป็นสัตว์ เมื่อนั้นเจ้าแม่นาคีได้กลายเป็นความอูจจาร เจ้าแม่นาคีเมื่ออาศัยอยู่ในร่างคำแก้วกลายเป็นวิญญาณที่

ไร้สภาพ แต่ปรากฏตัวตน ผ่านการแสดงออกของคำแก้ว ความเป็นเจ้าแม่นาคีได้ทำลายระบบระเบียบความเป็นมนุษย์ ทำให้คำแก้วมีสภาพกึ่งมนุษย์กึ่งสัตว์ คำแก้วพยายามกำจัดเจ้าแม่นาคีออกจากร่าง นั้นหมายถึงคำแก้วพยายามกำจัดตนเอง เจ้าแม่นาคีเป็นความอูจจารที่มีลักษณะสำคัญคือ เราโยยหาแต่ในขณะเดียวกันเราก็กฎีเสธ คำแก้วใจหนึ่งอยากเป็นคน แต่อีกใจหนึ่งก็อยากเป็นงู เพื่อการแก้แค้น

คำแก้วระลึกได้ว่า ผู้คนที่เป้นศัตรูเธอในชาตินี้ล้วนแล้วแต่เป้นศัตรูเธอในชาติก่อนทั้งสิ้น เมื่ออารมณ์โกรธครอบงำทุกครั้งคำแก้วจะกลายร่างเป็นงู แสดงให้เห็นความเป็นสัตว์ที่เผยออกมาเมื่อมนุษย์ควบคุมอารมณ์ด้านลบ แม้คำแก้วระลึกชาติได้ว่าตนเป็นงูและมีวิญญาณของในตัวเองครั้งหนึ่ง จากตัวบทเห็นได้ว่าคำแก้วได้ปฏิเสธความเป็นเจ้าแม่นาคีที่อยู่ในตัวเอง “เราเป็นมนุษย์ ไม่ใช่ขัวขาวหัวหงอน” (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 532) เดวิด คินส์ลีย์ (2551, น. 207) กล่าวว่า มนุษย์มักจะตกใจกับความแตกต่างระหว่างตัวเองกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และมักจะเปรียบเทียบว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ต่ำต้อยกว่าตน นอกจากนั้นคำแก้วพยายามรักษาศีลและควบคุมอารมณ์โกรธซึ่งหมายถึงกิเลสของมนุษย์ เงื่อนไขดังกล่าวดังกล่าวสามารถตีความได้ว่า ตัวบทพยายามนำเสนอว่า หากมนุษย์คำแก้วดำรงตนให้อยู่ในกรอบศีลธรรมของมนุษย์ คำแก้วจะไม่กลายเป็นเจ้าแม่นาคี หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์ควบคุมความเป็นสัตว์ได้ด้วยพุทธศาสนา ประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างศาสนากับธรรมชาติ ดังที่พระได้กล่าวกับคำแก้วว่า

ความชั่วเป็นงูร้าย ความดีเป็นมนุษย์ ปัญหานี้มันอยู่ที่ใจ
เอง ถ้าเจ้าไม่อาฆาตมาดร้ายใคร หมั่นประพฤติความดีอยู่
เนื่องนิตย์ ธรรมของพระพุทธองค์ก็จะคุ้มครองตัวเจ้าไม่ไห้กลาย
ร่างเป็นงู รัมโม เหว รักขติ รัมมจารี... จงภาวนาคาถาบทนี้ รักษา
อุโปสถให้ครบร้อยวัน สภาพความเป็นมนุษย์จะอยู่กับเจ้าถาวร
ถ้าเจ้าออกจากถ้ำก่อนกำหนดร้อยวัน ร่างของเจ้าจะกลายเป้นงู
ไปตลอดชั่วกาลอวสาน และจะมีความเป็นงูสืบไปอีกหลายชาติ
หลายภพ (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 533-534)

นวนิยายได้นำเสนอความเชื่อเรื่องกรรมและได้สร้างวาทกรรม “กรรม” ขึ้นมาชุดหนึ่งที่ผูกโยงกับวัฒนธรรมชาติ และได้สร้างวาทกรรม “ความดีความชั่ว” ขึ้นมา ประเด็นการฝึกจิตให้ตั้งมั่นดังกล่าว เดวิด คินส์ลีย์ (2551, น. 193) ได้กล่าวไว้ว่า ในพุทธศาสนากการเจริญสติภาวนานั้นนำไปสู่การเอาชนะตนเองและการเอาชนะตนเองนี้เองที่ทำให้เรานิยามความหมายตนเองได้กว้างขึ้นว่าเราเป็นใคร ดังนั้นเมื่อพิจารณาคำแก้ว หากคำแก้วภาวนาสติสำเร็จ เธอจะไม่กลับเป็นฆูตตลอดไป และมีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ดังนั้นการใช้หลักพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในการนิยามตนเองของคำแก้ว จะทำให้เธอเห็นชัดเจนขึ้นว่าเธอเป็นมนุษย์ ไม่ใช่ฆู

การที่เจ้าแม่นาจีจำเป็นต้องภาวนาจิตเพื่อไม่ให้ร่างกายกลายเป็นฆูนั้น สอดคล้องกับที่พิเชฐ สายพันธ์ (2539, น. 78-79) ได้กล่าวถึงความหมายของภาคในฐานะผู้สั่งสมธรรมเพื่อบรรลุพุทธภาวะ การสั่งสมบุญบารมีของภาคจึงเป็นภาวะของการเปลี่ยนผ่านเพื่อนำไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นกว่าเดิมตามแบบพุทธอุดมคติ ผู้ที่ขอบวชภาคนั้นจำเป็นต้องได้รับการจัดให้อยู่ในพื้นที่เฉพาะ เนื่องจากอยู่ในสภาวะกำกวม การกักขังเจ้าแม่นาจีไว้ในที่เฉพาะเพื่อบำเพ็ญภาวนา ดูล้ายกับเชื่อมโยงกับประเพณีการบวชภาค อีกทั้งยังนำเสนอให้สถานะของเจ้าแม่นาจีในขณะที่ถูกกักขังเพื่อเจริญภาวนาจิตให้คืนร่างเป็นมนุษย์อยู่ในสถานะกำกวม

จากตัวบทเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้นำเสนอถึงแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางชัดเจน การที่มนุษย์จะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ต้องมีจิตใจที่งดงาม มีคุณธรรมตามวาทกรรมพุทธศาสนา หาไม่แล้ว มนุษย์ที่ปล่อยให้อิเลศเข้าครอบงำจะกลายเป็นมนุษย์ครึ่งหนึ่ง สัตว์ครึ่งหนึ่ง และหากอิเลศครอบงำมากจนไม่สามารถควบคุมได้ มนุษย์ก็จะไม่เหลือความเป็นมนุษย์ และมีความเป็นสัตว์อย่างสมบูรณ์ ในประเด็นนี้ทำให้เห็นว่า มนุษย์ที่ได้กลายร่างหรือครองร่างเป็นสัตว์นั้นคือการลงโทษ คือความผิดบาป เรียกได้ว่า “ความเป็นสัตว์คือความเป็นบาป” การที่คำแก้วต้องอยู่ในถ้ำร้อยวัน แสดงให้เห็นการควบคุมความเป็นสัตว์และบ่มเพาะความเป็นมนุษย์ที่ต้องใช้เวลา

ในตอนสุดท้ายเมื่อความแค้นถึงขีดสุด คำแก้วไม่สามารถทำตามทีหลวงพ่อสอนคือ ไม่สามารถข่มใจอดทนต่อความโกรธอีกต่อไป เธอบอกหลวงพ่อกว่าแม้จะมี

ร่างเป็นงูตลอดชาติภพนี้ก็ยอม “หลวงพ่ोज้าขา ลูกทนไม่ไหวแล้ว จะกลายเป็นสัตว์เลื้อยคลานไปชั่วกัปชั่วกัลป์ก็ยอม ขอแก้แค้นศัตรู” (ตรี อภิรุณ, 2559, น. 556) การ “ขอให้ได้แก้แค้นศัตรู” แสดงให้เห็นถึงมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธความเป็นสัตว์ในตัวตนได้สำเร็จ เมื่อมองในกรอบคิดแบบปิตาธิปไตย การกลายเป็นงูตลอดภพชาติอาจเป็นการลงโทษภาคพิเศษซึ่งที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอน และหากมองแบบธรรมชาติเป็นใหญ่เห็นได้ว่า อำนาจพุทธศาสนาไม่สามารถเอาชนะตัวตนของธรรมชาติได้

เมื่อพิจารณาในมุมของทศพล ซึ่งเป็นสามีของคำแก้ว อาจมองเห็นการปฏิเสธความเป็นสัตว์ในร่างมนุษย์อีกลักษณะหนึ่ง ทศพลเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่มีความลึกลับระหว่างการจําหนักกับการต่อต้านธรรมชาติ เมื่ออดีตชาติ ทศพลคือเจ้าแสนเมืองมีความสัมพันธ์กับเจ้าแม่นาคีที่แปลงกายมาเป็นมนุษย์ เมื่อทราบภายหลังว่าเจ้าแม่นาคีเป็นงู จึงเกิดความรังเกียจและขับไล่ส่งนาง ทศพลจึงเป็นสาเหตุให้เจ้าแม่นาคีเสียใจไม่ยอมขึ้นจากน้ำ จึงทำให้ถูกมนุษย์จับกิน ชาติภพปัจจุบัน ทศพลระลึกชาติได้จึงเสียใจกับสิ่งที่ทำกับเจ้าแม่นาคี เขาจึงรักและยอมรับตัวตนของคำแก้วแม้ทราบว่าเป็นงู หากพิจารณาแล้ว ความประทับใจของทศพลที่มีต่อเจ้าแม่นาคีในชาติภพนี้เกิดขึ้นเมื่อเขาพบกับคำแก้วซึ่งเป็นร่างมนุษย์และยังไม่ทราบว่าเป็นงู ดังนั้นทศพลจึงมีใจให้คำแก้วในฐานะมนุษย์ และเมื่อทศพลและคำแก้วมีความสัมพันธ์ทางเพศกัน เสมือนทำลายเส้นแบ่งของร่างกายระหว่างกัน ดังนั้นอาจมองว่าทศพลยอมให้ความเป็นงูในตัวคำแก้วหลอมรวมกับความเป็นมนุษย์ในตัวเองผ่านการร่วมเพศ และเมื่อรู้ว่าคำแก้วเป็นงู ตัวบทนาเสนอให้ทศพลยอมรับคำแก้วในร่างงู ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในมุมนกกลับทศพลก็ป้องกันตัวเองจากคำแก้วในร่างงู และเขาไม่ได้ยอมรับคำแก้วในร่างเจ้าแม่นาคีแต่ต่อต้านผ่านการทำให้ตัวเองปลอดภัยด้วยการบวช เนื่องการบวชคือการอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับเจ้าแม่นาคีในฐานะธรรมชาติที่ดิบเถื่อนอยู่ตรงข้ามพุทธศาสนาอันเป็นหลักธรรมของมนุษย์

ด้านหนึ่งอาจมองว่า ทศพลจําหนักต่อร่างเจ้าแม่นาคีและน้อมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับคำแก้วทุกประการด้วยความรัก แต่เมื่อมองอีกด้านหนึ่ง ทศพลบวชเป็นพระเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับคำแก้ว เป็นการแสดงให้เห็นว่ากรอบของความเป็นมนุษย์ในตัวทศพลได้ต่อต้านความเป็นสัตว์ในตัวคำแก้ว การบวชในที่นี้อาจไม่ได้เป็นเพียง

การอุทิศส่วนกุศลเพียงอย่างเดียว เมื่อมองในเชิงลึกการบวชของทศพลยังเป็นการจัดวางความสัมพันธ์ของตนให้อยู่คู่ตรงข้ามกับเจ้าแม่नाคี เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว เจ้าแม่नाคีเป็นฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับพุทธศาสนา

ในตอนท้ายตามเนื้อเรื่อง เจ้าแม่नाคีถูกจองจำให้อยู่ในร่างเดิมคือร่างของงูยักษ์ ซึ่งเป็นการกลับคืนสู่สภาพเดิมของธรรมชาติ ทศพลยอมบวชเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับเจ้าแม่नाคี ให้นางได้เกิดเป็นมนุษย์เพื่อรักกับตนอีกครั้งในชาติภพหน้า เมื่อมองผิวเผินอาจเห็นว่า มนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่ประเสริฐ ไม่สามารถครองรักกับสัตว์ได้ แต่เมื่อมองมุมกลับอาจได้ข้อคิดที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ มุมมองที่ว่าธรรมชาติเป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดังนั้นธรรมชาติบริสุทธิ์เกินกว่าจะมารักกับมนุษย์ ทศพลต้องอยู่ในกรอบของบรรพชิตซึ่งถือเป็นชนชั้นที่สูงส่งและเปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์ในสังคมตามวาทกรรมพุทธศาสนา จึงจะสามารถสร้างอุทิศส่วนกุศลได้ เพศบรรพชิตของทศพลอาจมองได้ว่าเป็นการทำตนให้เทียบเคียงกับเจ้าแม่नाคี คือ บริสุทธิ์เทียบเท่ากัน หากอยู่ในฐานะปุถุชนทศพลจะไม่สามารถอุทิศบุญกุศลให้เจ้าแม่नाคีได้ ประเด็นนี้จึงมองได้ว่า เป็นไปได้หรือไม่ว่า มนุษย์เองที่ถูกอำนาจของความรัก (กิเลส) จองจำให้อยู่ในเพศบรรพชิต ในขณะที่ธรรมชาติ (เจ้าแม่नाคี) ยังดำรงอยู่ในสภาพเดิม และอาจมองได้ว่า มนุษย์อย่างทศพลยอมบวชเพื่อเจ้าแม่नाคี นั้นหมายถึงมนุษย์ยอมจำนนต่อธรรมชาติเพื่อให้เกิดมาครองรักกับตนในชาติภพหน้า แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยังเป็นเผ่าพันธุ์ที่เวียนวนอยู่ในกิเลส

เห็นได้ว่าการปฏิเสธและการโยนหาความเป็นสัตว์ถูกนำเสนอผ่านตัวละคร “คำแก้ว” และ “ทศพล” ตัวละครทั้งสองได้ก้าวข้าม/ สลายความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับสัตว์ นวนิยายได้นำเสนอการต่อสู้กับความเป็นสัตว์ในตัวของคำแก้วและการจัดการรุกรานของเจ้าแม่नाคีที่มีต่อทศพล

4. คนกลายเป็นงู: ความคลุมเครือและการถกกลับแนวคิด มนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เดอ โบวัวร์ (อ้างใน รัชฎ สัตราวุธ (2555, น. 489)) ได้อธิบายความคลุมเครือไว้ว่า ความคลุมเครือเป็นภาวะของการดำรงอยู่ในรูปแบบที่ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน ความหมายของตัวตนจึงต้องได้มาในรูปแบบของการต่อสู้ การมีอยู่ของมนุษย์ต้องได้รับการอธิบายผ่านความคลุมเครือ มนุษย์เป็นภาวะบางประการ ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นกริยา ไม่ใช่คำนาม มนุษย์เป็นหลายสิ่งได้

จากการศึกษาที่กล่าวมา มีข้อสังเกตที่ควรนำมาพิจารณา ด้านหนึ่งอาจมองได้ว่า เจ้าแม่นาคีได้สร้างมนุษย์ ทำให้เจ้าแม่นาคีอำพรางความเป็นสัตว์โดยความเป็นมนุษย์ หรือกล่าวได้ว่า “ธรรมชาติอำพรางตัวตนโดยใช้ความเป็นมนุษย์” แต่มีประเด็นที่น่าสนใจที่นำขบคิดคือ การมอง “เจ้าแม่นาคี” ในเชิงสัญลักษณ์ จากการพิจารณาเจ้าแม่นาคีในเชิงตัวแทนของสัตว์ อาจมองได้อีกด้านว่า แท้จริงแล้ว “คำแก้ว” อาจอำพรางความเป็นสัตว์ไว้ภายใน สังเกตได้จากในตอนท้าย เจ้าแม่นาคีตระหนักได้ว่า ตนคือเจ้าแม่นาคีที่สร้างมนุษย์เพื่อดำรงชีพ แต่เจ้าแม่นาคีก็ไม่ประสงค์จะกินร่าง เมื่อความโกรธเข้าครอบงำ จากร่างมนุษย์จึงได้กลายเป็นร่างเจ้าแม่นาคี เมื่อมองเจ้าแม่นาคีว่าเป็นตัวแทนของ “กิเลส” อาจมองได้ว่า มนุษย์ได้ซ่อนกิเลส ความรัก โลภ โกรธ หลงไว้ในตัวตน เมื่อใดที่ความโกรธความแค้นพุ่งทะลักเกินต้านทาน มนุษย์ผู้นั้นจึงได้สำแดงความเป็นสัตว์ออกมา สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าความเป็นสัตว์ในตัวมนุษย์เป็นสิ่งที่คงอยู่อย่างเสถียร ต่างจากร่างของมนุษย์ที่เลื่อนไหลไปมาไม่คงที่ เดวิด คินส์ลีย์ (2551, น. 207-208) ได้กล่าวไว้ว่า จุดนี้เองที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มีความสมบูรณ์แบบกว่ามนุษย์ มันไม่ได้พยายามตะเกียกตะกายจะเป็นอย่างอื่น ทำให้ธรรมชาติมีความบริสุทธิ์ต่างจากมนุษย์

อีกประเด็นหนึ่งที่สนับสนุนข้อคิดที่ว่าร่างกายมนุษย์ไม่มีความเสถียรคือ เมื่อแรกเริ่มเจ้าแม่นาคีสร้างคำแก้ว อาศัยอยู่ในร่างคำแก้ว เมื่อถึงเวลา วิญญาณเจ้าแม่นาคีกลับไม่ได้ออกจากคำแก้ว แต่กลับกลายเป็นงู จนไม่สุดท้ายไม่เหลือ

ร่างของความเป็นมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าร่างกายมนุษย์ไม่ได้มีความเสถียรและร่างมนุษย์ไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับจิตวิญญาณที่อยู่ภายใน

คำแก้ตัวปฏิเสธความเป็นสัตว์ในตนเอง หรืออาจกล่าวว่า คำแก้ตัวปฏิเสธความเป็นตัวเอง ดังนั้นเมื่อนำพฤติกรรมของคำแก้ตัวมาพิจารณาจะพบว่า ความเป็นคำแก้ตัวมีความคลุมเครือ เพราะมีความลักลั่นระหว่างคนกลายเป็นงู หรืองูกลายเป็นคน ดังนั้นตัวคำแก้ตัวมีอยู่ แต่ต้องต่อสู้มากับการใช้อำนาจทางพุทธศาสนา คำแก้ตัวเป็นตัวแทนของความคลุมเครือระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ฉะนั้นการมีอยู่ของคำแก้ตัวต้องได้รับการอธิบายผ่านความคลุมเครือคือ มนุษย์ที่ชื่อว่า “คำแก้ตัว” นั้น เป็นทั้งคนและงูในร่างเดียว โดยที่ไม่สามารถตัดสินได้เมื่อคำแก้ตัวกลายร่างไปเป็นเจ้าแม่นาคีโดยสมบูรณ์และสลายความคลุมเครือให้กระจ่างชัด ตัว “คำแก้ตัว” จึงไม่มีอยู่

จากเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นการแย่งชิงตัวตนและความหมายของตัวตน ด้านหนึ่งคำแก้ตัวต้องการที่จะดำรงอยู่ในร่างมนุษย์ต่อไป อีกด้านหนึ่งจิตวิญญาณเจ้าแม่นาคีก็พยายามแย่งชิงตัวตนสภาพเดิมคืนมา ดังนั้นอาจมองได้ว่า ร่างกายของคำแก้ตัวมีสถานะเป็น “พื้นที่” ในรูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นการเมือง มีการครอบงำต่อสู้ต่อรองทางอำนาจและการช่วงชิงนิยามความหมายของความเป็นมนุษย์และสัตว์ เมื่อมองร่างกายของคำแก้ตัวในฐานะ “พื้นที่” ทำให้มองเห็นอีกมิติหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ร่างกายของคำแก้ตัวเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ต่อรอง/ การช่วงชิงความหมายของความเป็นสัตว์และความเป็นมนุษย์

เมื่อพิจารณาการกลายร่างจากคนกลายเป็นงูตามแนวคิดการกลายร่าง ทำให้เห็นว่า การที่เจ้าแม่นาคีกลายร่างเป็นงูตามกายเดิมนั้น แสดงให้การระบายออกของความแค้นข้ามภพชาติที่ถูกกดทับไว้ภายใต้ร่างมนุษย์ หากพิจารณาจะพบว่า ตัวตนที่สองของเจ้าแม่นาคี (คำแก้ตัว) ได้ซ่อนเร้นความอาฆาตพยาบาทและกดทับไม่ให้แสดงความโกรธแค้นมากเกินไปที่ได้รับอนุญาต แต่เมื่อคำแก้ตัวได้แสดงความโกรธที่ล้นเกิน จึงเกิดการกลายร่างขึ้น ดังนั้นการกลายร่างเป็นงูของคำแก้ตัวจึงเป็นสัญญาณของกิเลสประการหนึ่ง

เมื่อคำแก้ตัวกลายร่างเป็นเจ้าแม่นาคีได้เกิดความทุกข์ทรมานและสมเพชตนเองที่ต้องคืนร่าง เนื่องจากร่างงูเป็นร่างที่คำแก้ตัวไม่ต้องการ เธอปรารถนาจะมีร่าง

เป็นมนุษย์และมีชีวิตปกติสุข ความรู้สึกดังกล่าวนำมาซึ่งความอับอายและความสลดใจในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้น การกลายร่างเป็นงูในนวนิยายเรื่อง นาคี ไม่ได้แสดงให้เห็นการรวมเข้าของสองสายพันธุ์เท่านั้น มันยังแสดงให้เห็นถึงตัวตนที่ถูกสั่นคลอนของมนุษย์

จากตัวบทสังเกตได้ว่า ร่างของคำแก้วพร้อมที่จะแปรเปลี่ยนกลับคืนเป็นงูตลอดเวลาโดยไม่ต้องใช้ความพยายาม ไม่ว่าจะเป็นขณะนอนหลับหรือขณะโกรธ ในขณะที่หากคำแก้วต้องการคืนสู่ร่างมนุษย์ต้องใช้ความอดทนข่มกิเลสและใช้หลักพุทธธรรมเข้าช่วย ในประเด็นนี้มองได้ว่า นวนิยายพยายามนำเสนอว่าตัวตนมนุษย์พร้อมเสมอที่จะเลื่อนไหลและเผยความเป็นสัตว์ที่มีอยู่ในตัว ในขณะที่ตัวตนของสัตว์ในตัวมนุษย์พร้อมที่จะเผยออกมาทุกเมื่อ ประเด็นนี้สามารถนำแนวคิดเรื่องการกลายร่างเข้ามาพิจารณาได้ว่า การกลายร่างของคำแก้วเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนา (การต้องการแก้แค้น) ที่ถูกกดทับไว้และยับยั้งสัญชาตญาณความเป็นสัตว์ เป็นการทำลายพรมแดนของมนุษย์และสัตว์ สลายพรมแดนของมนุษย์และธรรมชาติ และตัวตนที่สองของคำแก้วคือ เจ้าแม่นาคี ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอารมณ์ส่วนลึกและกิเลสที่ไม่มีความสูญสลาย ผ่านการต้องอยู่ในร่างงูในตอนจบ

5. สรุป

พิเชฐ สายพันธ์ (2539, น. 1,190) กล่าวว่า นาคเป็นสัตว์ที่ไม่มีตัวตนจริงในโลกเชิงประจักษ์ แต่เกิดจากการจินตนาการของมนุษย์ และนาคถูกนิยามความหมายในบริบทเชิงสัญลักษณ์ เมื่อพิจารณาการศึกษาของพิเชฐพบว่า นาคในวัฒนธรรมอีสานถูกนิยามความหมายเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของคนอีสาน นาคเป็นพลังอำนาจของธรรมชาติ ทั้งสร้างสรรค์ ทำลาย และปกป้องรักษา นาคเป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนา นาคเป็นบรรพบุรุษเก่าแก่ของคนในลุ่มน้ำโขง ดังนั้นนวนิยายเรื่อง นาคี ได้สร้างวาทกรรม “นาค” ชุดใหม่ขึ้นมาในระบบคิดของคนเมือง เหตุการณ์ตลอดเรื่องเกิดขึ้นที่อีสาน จากนั้นก็มีตัวละครกลุ่มคนเมืองภาคกลางเข้ามา นวนิยายผูกเรื่องให้

ทศพลกลายเป็นคนรักของเจ้าแม่นาคกลับชาติมาเกิด เมื่อนำความเป็นเมืองและความเป็นท้องถิ่นอีสานเข้ามาพิจารณาพบว่า ชุดความคิดเรื่อง “นาค” ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง นาคี กลายเป็นนาคในบริบทของผู้ทำลาย/ ผู้สร้างความวุ่นวาย และพ่ายแพ้ต่อกิเลส การสลายความศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อเรื่องนาคและการลบหลู่ผ่านคำเรียก “น้องหัวทองอน” ดังนั้น “นาค” ในนวนิยาย ไม่ได้เป็นเครื่องหมายของความศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นสัญลักษณ์แทนความคลุมเครือ ความละเมิดกรอบมนุษย์ ความผิดปกติที่ต้องกำจัดและจำกัดให้อยู่ในที่ที่ควรอยู่ นาคไม่ได้หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ แต่หมายถึงการทำลายล้าง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า นาค ในนวนิยายเรื่อง นาคี เป็นนาคในคติของความเป็นสมัยใหม่

นาคี ได้นำเสนอการต่อสู้และความสัมพันธ์ระหว่างไสยศาสตร์ ธรรมชาติ และพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า นวนิยายได้นำเสนอไสยศาสตร์และพุทธศาสนามาการาบธรรมชาติ (เจ้าแม่นาคี) แต่ไม่สำเร็จ หมอผีทำไสยศาสตร์กำจัดเจ้าแม่นาคีไม่ได้และถูกเจ้าแม่นาคีใช้อิทธิฤทธิ์สังหาร และสุดท้ายพุทธศาสนาก็ไม่สามารถทำให้เจ้าแม่นาคีกลับกลายเป็นมนุษย์ได้ เมื่อนำเอาความสัมพันธ์ของสามประเด็นนี้มาพิจารณาพบว่า ทั้งไสยศาสตร์ ธรรมชาติ และพุทธศาสนา ต่างก็มีสัญลักษณ์ที่น่าสนใจ ธรรมชาติในนวนิยายเรื่อง นาคี ได้เชื่อมโยงกับเพศหญิงและอารมณ์อย่างชัดเจน พุทธศาสนาก็ได้เชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ของเพศชาย และไสยศาสตร์เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมนุษย์ที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติ ดังจะเห็นได้ว่าไสยศาสตร์พยายามที่จะกำจัดธรรมชาติมาตลอดเรื่องและถูกธรรมชาติทำลายลงในที่สุด ขณะที่พุทธศาสนาพยายามควบคุมธรรมชาติไม่ให้สำแดงฤทธิ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การต่อสู้ระหว่างพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และธรรมชาติ ปรากฏว่าผู้ที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยเสถียรคือธรรมชาติที่กลับคืนสู่สภาพเดิม

นวนิยายเรื่องนี้ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลางและธรรมชาติเป็นศูนย์กลางที่มีความขัดแย้งกัน ด้านหนึ่งอาจมองได้ว่า มนุษย์ในนวนิยายเรื่องนี้ถูกนำเสนอให้เป็นเผ่าพันธุ์ที่ประเสริฐ สูงส่ง ผ่านคู่ตรงข้ามอย่างเจ้าแม่นาคี แสดงให้เห็นว่าการเกิดในร่างมนุษย์เป็นบุญกุศลอย่างสูงสุด และหากผู้หนึ่งไม่สามารถดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรมได้ ปลดปล่อยกิเลสเข้าครอบงำ ผู้นั้นก็ไม่สมควรได้อยู่ในร่างของ

มนุษย์ แต่เมื่อพิจารณาในมุมกลับ ธรรมชาติกลับเป็นผู้ครอบครองความเป็นมนุษย์ เห็นได้จากเจ้าแม่นาจี้ที่เป็นตัวแทนธรรมชาติ ได้เข้าครองร่างของคำแก้ว ทำให้คำแก้วมีชีวิตขึ้นมาใหม่ ในตอนสุดท้ายเจ้าแม่นาจี้กลับคืนสภาพเดิม คือสภาพงูยักษ์ ทำให้ร่างของคำแก้วกลายเป็นงูยักษ์ไปด้วย แสดงถึงความไม่เสถียรของร่างมนุษย์ และความกระจัดร้อยของเผ่าพันธุ์มนุษย์ และเมื่อเทียบกับอัตลักษณ์ของทศพลพบว่า ทศพลที่เป็นมนุษย์มีอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล จากเดิมที่เป็นปฤชชน ในตอนจบเขากลับมีสภาพในเพศบรรพชิต ต่างจากเจ้าแม่นาจี้ที่แม้ร่างจะกลายเป็นมนุษย์แต่ในตอนจบก็คืนสภาพเดิม

เมื่อนำเอาตัวละครเจ้าแม่นาจี้มาถอดรหัสทำให้ได้ความหมายสองประการที่สำคัญคือ เจ้าแม่นาจี้ในฐานะธรรมชาติที่ซบชีวิตมนุษย์และเจ้าแม่นาจี้ในฐานะกิเลสด้านชั่วของมนุษย์ ด้านตัวละครคำแก้วนั้นเมื่อนำมาตีความก็อาจได้ว่า คำแก้วเป็นมนุษย์ที่เป็นตัวแทนของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติและ ความกระจัดร้อยของมนุษย์ รวมทั้งความเลื่อนไหลของตัวตนมนุษย์

สุดท้ายแล้วบทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอมุมมองในการ “อ่าน” นวนิยายเรื่องนาจี้ให้เห็นถึงความไม่เสถียรของความเป็นมนุษย์และความลักลั่นระหว่างมนุษย์กับสัตว์ นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ นวนิยายเรื่องนี้เมื่อใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศมาวิเคราะห์ แสดงให้เห็นถึงการ “อ่านใหม่” (re-reading) ได้ถึงการถลกลกลับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผ่านตัวละครคำแก้ว เจ้าแม่นาจี้ และทศพล

รายการอ้างอิง

- เดวิด คินสลีย์. (2551). *นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม*. (ลภาพรรณ สุขมันตรา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ตรี อภิรุณ. (2559). *นาจี้*. กรุงเทพฯ: โพสท์.

- พิเชฐ สายพันธ์. (2539). “นาคาคติ” อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เมธาวี ไหละสุต. (2555). อ่านไฟต์คลับ ในฐานะนวนิยายแห่งความอูจจาร. *วารสารศิลปศาสตร์*, 12(2), 1-45.
- รชฏ สาดราวุธ. (2555). จัดการความขัดแย้งด้วยความคลุมเครือ: ข้อเสนอทางปรัชญาของซีโมน เดอ โบวัวร์. ใน สุวรรณา สถาอานันท์ และเกษม เพ็ญภินันท์ (บ.ก.), *ข้า ค่า ฆ่า: อัตลักษณ์ คุณค่า ความรุนแรง* (น. 481-552). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล. (2555). ร่างทรง: การใช้ตำนานล้านนาในฐานะอาวุธแห่งอัตถิพิศโนนวนิยายสร้อยสุคันธาของมาลา คำจันทร์. ใน ตรีศิลป์ บุญขจร (บ.ก.), *วารสารอาเซียน: สายสัมพันธ์และสตรีวิถึ* (น. 113-131). กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- ส. พลายน้อย. (2552). *สัตว์หิมพานต์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- อวยพร แสงคำ. (2557). *ลักษณะเด่นของนวนิยายไทยที่มีตัวละครเป็นครุฑและนาค* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge, MA: Belknap P of Harvard UP.
- Buell, L., Heise, U. & Thomber, K. (2011). Literature and Environment. *Annual Reviews of Environment Resources*, 36, 417-440.
- Cirlot, J. E. (1971). *A Dictionary of symbols*. London: Routledge.Merchant.
- Glottfelty, C. & Fromn, H. (Eds). (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens: University of Georgia Press.
- Kristeva, J. (1982). *Powers of Horror*. (Roudiez, S., L, Trans.). New York: Columbia University Press.
- Lonngren, A., S. (2015). *Following Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern-European Literature*. Newcastle: Cambridge Scholar Publishing.

- Nasser, S. A. (2016). Shape-shifting as a quest for liberation, empowerment and justice: metamorphosis and therianthropy in Rawi Hage's novels. *European Journal of English Language and Literature Studies*, 4(3), 1-13.
- Rabibhadana, A. (1992). Tourism and Culture: Bang-Fai Festival in Esan. In *Report presented in The 1992 Year-End Conference Thailand's Economic Structure: Toward Balanced Development? TDRI*, 12-13.
- Roy, A. (2014). Green Poems: An Ecocritical Reading of Select Indian Poem in English. *MIT International Journal of English & Language & Literature*, 1(2), 92-99.
- Sacknoff, L.M. (2014). *Fantastic ecosemiosis: An analysis of Fantasy as nature-text in The Lord of the Rings* (Thesis of Master Degree). Iowa State University, Iowa.

Received: October 10, 2017

Revised: January 28, 2019

Accepted: May 3, 2019